

VADGAZDÁLKODÁS ÉS VADÁSZAT

SZABADTERÜLETI VADGAZDÁLKODÁS

NAGYVAD ÉLŐHELYGAZDÁLKODÁS

Valószínűleg egy kis magyarázatra szorul, hogy itt miért nem követtük a következő két fejezet címadásának logikáját, vagyis miért nem vadeltartó képesség javításáról beszélünk a nagyvad esetében? Ennek oka, hogy mint láttuk, nagyvadállományainkat az általuk okozott károsítás miatt nem tarthatjuk az ökológiai vadeltartó képesség közelében. Márpedig a vadeltartó képesség növelésének célja elvileg az kellene legyen, hogy több vadat tarthassunk. Erdeink a jelenleginél jóval több nagyvadat lennének képesek eltartani, a vadeltartó képesség növelésének tehát nem lenne értelme.

Értelme van viszont az olyan jellegű élőhely-fejlesztésnek, -kezelésnek, amellyel a vadkárt csökkenthetjük, növelhetjük a szaporulatot, vagy éppen komfortosabb élőhely kialakításával megakadályozhatjuk nagyvadállományunk elvándorlását.

Amint azt a vadászati ökológia fejezetben már megismertük, a vad számára nélkülözhetetlen a víz. Nélkülözhetetlen mindenekelőtt minden faj számára, mint ivóvíz, és nélkülözhetetlen a gímszarvas és vaddisznó számára, dagonya formájában (**KÉP: egy dagonya fényképe**).

Folyó- és állóvizekkel tarkított területen a vízellátásról külön nem kell gondoskodnunk, azonban a száraz, forrás nélküli területek vízmegtartása feltétele a nagyvad tartós jelenlétének. A víznyerés megoldásai számosak. Megpróbálhatunk a csapadékból származó felszíni vizeket hasznosítani völgyzárással vagy gödör kidózerolásával. A víz elszivárgásának megakadályozását a mederfenék eliszaposításával érhetjük el. Ehhez jó megoldás, ha szórót létesítünk a mederben, minek következtében a nagyvad taposásával megfelelő vízzáró réteget hoz létre.

A másik megoldás a talajvíz felszínre hozása. A hagyományos kézi működtetésű kutak (gémeskút, kerekes kút, vízemelő szivattyú) helyett persze itt célszerű kevesebb élőerőt igénylő megoldásokat találni. Jó ilyen szempontból a kompresszoros megoldás, azonban ha valaki idegenkedik a természetbe motort kivinni, a szélkerekes kút optimális megoldásnak tűnik. Ha pedig végképp megszorul a vadgazda marad a lajtos kocsis, ami az itatóhelyek és dagonyák feltöltésére munkaigényes, de hatékony eszköz (**KÉP: szélkerekes kút fényképe – ha van ilyen**).

Voltak próbálkozások betondagonyák vagy műanyag fóliával bélelt dagonyák kialakítására, azonban túl e művi megoldások nem igazán tájba illő jellegén, funkciójukat sem nagyon töltötték be, nevezetesen a sár-, iszapfürdő szolgáltatását.

A mesterséges kiegészítő takarmányozásnak itt két fontos szerepéről kell szólni. Az egyik – elsősorban a szaporulat – téli túlélésének elősegítése, másrészt pedig az erdei vadkár csökkentése. Bármelyik célkitűzést azonban csak úgy érhetjük el, ha a megfelelő számú takarmányozó helyen megfelelő minőségű takarmányt helyezünk el. Általános recept itt persze nem adható. Az etetők szükséges száma és még inkább a takarmány kívánatos fajtája területről területre változhat, és nyilván függ az élőhely minőségétől, és a nagyvadállomány sűrűségétől (**KÉP: egy szarvascsapat az etetőn**).

Vannak olyan gazdag cserjeszinttel, főleg szederrel rendelkező nem túl magas nagyvadsűrűségű területek, ahol nyugodtan eltekinthetünk a klasszikus hármas takarmányféleség, a szálás, lédús és szemes nagykönyvben megírt kijuttatásától. Ilyen területen a szálás takarmány úgyszólván érintetlen marad. A takarmány-kiegészítés célja itt nem a téli táplálék pótlása, hanem a kritikus hideg, havas időszakban a koncentrált erőtakarmány biztosítása. Erre pedig, jó megoldás az abraktakarmánnyal kevert lédús siló vagy répaszelet.

Említést kell még tenni az agancsnövelő tápok alkalmazásáról. Eredményesen használhatók, ha rá tudtuk szoktatni a nagyvadat. A rászoktatás egy módszere lehet, ha a megszokott lédús takarmányára szórjuk. És itt kell talán megjegyezni, még ha az élőhely fejlesztéshez kevés köze is van, hogy a takarmányozásnak a vadászatot elősegítő célja is lehet. A vaddisznónál közismert, és elfogadott a szórókon történő vadászat, kevésbé általánosan alkalmazott a gímszarvas bögési időben történő becsalogatása lédús takarmánnyal. A módszerrel kapcsolatosan lehetnek etikai aggályok, azonban olyan élőhelyen, ahol a bögés erdőben zajlik, nagyban megkönnyíti a vadászatot.

Az etetőhelyek mellé mindig célszerű egy sózó elhelyezése is, mivel a sóra a nagyvadnak élettani okokból szüksége van. Minél több sózó van a területen, annál jobb. Kis költsége és egyszerű elkészítése miatt minél többet, bármilyen vadjárta helyen elhelyezhetünk, nem szükséges az etetőhelyekhez ragaszkodnunk e tekintetben.

Minél több jól kezelt vadföld, vadlegelő van egy területen, annál jobb. Lehetőségeink e tekintetben azonban a rendelkezésre álló területek és a költségek okán is behatároltak. Ezek szerepe is többféle lehet. Mindenesetre csak kevés az olyan eset, amikor a korlátozott számban rendelkezésre álló vadföldeket a téli takarmány megtermelésére érdemes használni. A rendelkezésre álló területek azért többnyire nem a magas aranykorona értékűek kategóriájába tartóznak, rajtuk a termés előállításának költsége magas, lehet, hogy olcsóbb megvásárolni a takarmányt. Fontosabb számunkra az, amikor a mezőgazdasági területekről vonjuk el a nagyvadat úgy, hogy az erdők között megbúvó művelhető területen olyan kultúrát kínálunk számára, ami bent tartja az erdőben. Jó, ha ezek a területek nem messze az erdő

szélétől, a kiváltás útjában vannak. Ilyen alkalmas területek híján felhasználhatjuk a nyiladékokat abraktakarmány kiszórására. Ha a kukoricát még alá is forgatjuk, a vaddisznót nagyobb hatékonysággal köti meg. A vadföldek másik fontos szerepe lehet a téli takarmánykiegészítés, ha megfelelő, télen is fogyasztható kultúrákat termesztünk. A vadföldek járulékos, de nagy jelentőségű szerepe a vadászat sikerességének elősegítése is, a nagyvad ugyanis kedveli ezeket az erdők közé beékelődő nyílt élőhelyeket, különösen, ha vonzó táplálékot is kínálnak. Különösen nagy jelentősége van a bögésre készült vadföldeknek.

A takarmány-kiegészítésre az előzőekben említetteken kívül más lehetőségeink is vannak. Fontosak e tekintetben az erdőszegélyekbe, nyiladékszélekre ültetett vadgyümölcsök, ligetszerűen kialakított gyümölcsösök. Igen kedveltek a felhagyott, elvadult öreg gyümölcsösök.

Ha erdeink cserjeszintje szegényes, és lehetőségünk van rá, jó, ha kialakítunk rágófelületeket, amelyek olyan fás szárú kultúrát tartalmazó vadföldként is felfoghatók, amelyek búvóhelyként is szolgálhatnak. Ehhez olyan a rágást jól tűrő, gyorsnövésű fa és cserjefajokat célszerű alkalmazni, amelyeket a vad kedvel. Ilyen például a gyertyán, akác, kecskefűz, szeder. Fás szárú táplálékkínálatot a felhagyott, becserjésedő, -fásodó legelők is nyújthatnak. Mindkét esetben fontos azonban az, hogy a cserjéket, fákat ne hagyjuk kinőni a vad szája alól, szükség szerint vágjuk vissza azokat.

Ugyancsak fontos élőhely-javító módszer a szálasok cserjeszintjének megóvása, illetve visszavágással történő kezelése, és a mesterséges erdőfelújítások minél több töltelék fafajjal és cserjével történő kiegészítése. A takarmány-kiegészítésnek fentebb felsorolt módszerei, megfelelő módon, helyen és időben alkalmazva, mind-mind a vadkár megelőzésére, mértékének csökkentésére is alkalmasak. Nézzük meg a továbbiakban, hogy milyen károsítási formák vannak, és milyen módon csökkenthető az erdei vadkár.

A vadkárok túlnyomó többségét – létszámarányuknál fogva – a gímszarvas és az őz okozzák, fokozatos felújító vágásokban és makkvetéses felújításokban a vaddisznó is károsíthat.

Hazánkban a leggyakoribb erdei kár az *erdősítések rágása*. Amennyiben a rágás a csemete pusztulását idézi elő, ami egyéves mesterséges erdőszítésekben gyakoribb, mennyiségi kárról beszélünk. A vadrágás okozta minőségi kár a csemete növekedésbeli visszaesését, a későbbi faanyag minőségi romlását okozza. Rágáskárt gyakrabban kérődző vadfajaink okoznak, de a vaddisznó is kitúrhatja az egyéves erdőszítések csemetéit és megrághatja azok gyökfőjét, mennyiségi kárt okozva (**kép Egy rágott erdőszítés képe**).

A rágáskár nagysága nem arányosan nő a nagyvadállomány sűrűségével. Viszonylag alacsony sűrűségű nagyvadállomány esetében a rágáskár nem meghatározó. Amikor a vadsűrűség az állomány növekedése miatt átlép egy kritikus küszöböt, a nagyvad már élőhelyének fokozott kihasználásra kényszerül, és a rágáskár is hirtelen meg fog nőni.

A rágáskár ellen sokféle védekezési mód ismert: a vezérhajtás mechanikai (műanyagháló, vagy kémiai (különböző márkájú vadriasztó szerek) védelme, a csemete mechanikai védelme műanyag borítással (kartoplaszt) vagy fa- esetleg dróthálós kerettel (elsősorban suhángok védelmére). Nagyobb állománysűrűség esetén általában csak a területi védelem segít. Ennek is van kémiai formája, lehet védekezni villamos kerítéssel, vagy mechanikai kerítéssel, mely utóbbi általában a leghatékonyabb védekezési mód. Sok esetben az erdősítések nagyobb türelemmel, nem szélsőségesen nagy vadállománysűrűség esetén, egyedi védekezési módszerek segítségével is felnevelhetők lennének. Az erdőkezelő sokszor mégis bekerítésre kényszerül a jogszabályban előírt és az erdőfelügyelet által érvényesített szankciók miatt. Az erdősítés felügyelőnek történő „átadásának” ugyanis fafajonként meghatározott ideje van, és a már átadott erdősítések is „visszaléptethetők” a később jelentkező fokozott vadkárosítás miatt, a felügyelő által történt újbóli szemle, a „revízió” során **(kép Egy bekerített erdősítés villanypásztor vagy mechanikus kerítés, mellett rágott rész).**

A vadkár csökkentése érdekében úgynevezett biológiai védekezési módokat is célszerű alkalmazni. Ezek sorában elsőként a nagyvadállomány sűrűségének csökkentését kell említenünk. Mint arról már szó volt, ha a sűrűsége egy bizonyos küszöbszint alá kerül, a rágáskár jelentősen mérsékelhető, fontos azonban megjegyezni, hogy teljesen nem szüntethető meg. Mivel az erősen lecsökkent nagyvadállomány a vadgazdálkodó vadásztatásból származó bevételeit veszélyezteti, illetve csökkenti, a nagyvadállomány sűrűségét illetően értelemszerűen állandósul a konfliktus a vadgazdálkodó – erdőgazdálkodó, illetve a vadgazdálkodó és erdőfelügyelet között.

Ismeretesek a vadkár csökkentésének, vagy a fentebb említett sűrűségi küszöbszint növelésének más biológiai módszerei is. Láttuk, hogy az erdősítések használatának intenzitása, függ azok nagyságától, az erdősítés fafajától és a célfafajt kísérő növényzettől. Amennyiben az erdőfelújítási terület nagyságát helyesen választjuk meg a vadkár csökkenthető. Károsításnak erősen kitett területen, amennyiben lehetőség van rá, célszerű a nagyvad által kevésbé kedvelt csemetétet ültetni. Az ápolásokat úgy kell elvégezni, hogy a célállomány csemetéi mellett maradjanak kísérő facsemeték, és cserjék, de célszerű a lágyszárúak és a szeder visszaszorítása azok erős konkurenciája és a vadra gyakorolt

vonzereje miatt. Minél nagyobb méretű csemetéket használunk az erdősítésnél, azok annál kevésbé lesznek érzékenyek a vadragásra, és minél nagyobb hektáronkénti tőszámot használunk, annál nagyobb valószínűséggel lesz sikeres az erdősítés. Persze mindezen módszerek az erdősítés költségeit megnövelik. A tőszámot úgy is jelentősen megnövelhetjük, ha mesterséges felújítás helyett természetes felújítást alkalmazunk, ami ráadásul olcsóbb is. A szélsőségesen nagy vadsűrűség azonban a természetes felújítások alkalmazását lehetetlenné teheti a fokozott makkfogyasztás miatt. Természetes felújítás ráadásul nem minden állományban alkalmazható, nehezen kivitelezhető például síkvidéki kocsányos tölgyesekben, ahol a makk kicsírásását és a csemete megmaradását a dús lágyszárú növényzet akadályozza **(kép Egy természetes felújítás nagy tőszámmal)**.

Itt említendő meg, hogy a vad nyugalmanak biztosítása a kritikus télvégi, kora tavaszi időszakban nagyban lecsökkentheti a rágáskárt. Ebben az időszakban különösen nagy zavarást jelent a vadászat, és az „agancsozás”, vagyis a gímszarvas levetett agancsának keresése, netán a bikacapatok nekihajtása sűrű állományoknak, hogy a leválóban levő agancsok letörjenek. A zavarás több mozgásra készíti a gímszarvast, miáltal nagy csapatok állnak össze, fokozottan veszélyeztetve az erdősítéseket.

A nagy csapatok összeállítását a helytelen takarmányozással is elősegíthetjük. Ha a területen kevés az etető, azok koncentrálják a nagyvadat. Az etetők közelében kialakuló nagy gímszarvas csapatok a közeli erdősítésekben erős kárt okozhatnak.

Hántáskárt, vagyis kéreghántást, –rágást kérődző vadfajaink okozhatnak. Elsősorban a simakérgű fákat hántják általában vékonyrudas, rudas korban. Leggyakrabban lucfenyőn szokott előfordulni, de mivel a lucosok térfoglalása viszonylag csekély hazánkban, jelentősége sokkal kisebb a rágáskárénál. Helyileg jelentős lehet egyéb fajok hántása is, például az ezüsthársé. Számottevő hántáskárt a gímszarvas okoz **(KÉP: Egy hántott erdőrész)**.

A hántáskár megelőzésére is ismeretesek kémiai, és mechanikai módszerek. Az előbbieket közé soroljuk a törzs bekenését vadriasztó szerrel. Mechanikai védekezés lehet a törzs megvédése fa- vagy drótkerettel, esetleg bekenése kvarcsezemcséket tartalmazó ragacsos anyaggal. Egyes helyeken bevált a fenyőtörzsek megkarcolása, és ezáltal a gyantafolyás megindítása, máshol a módszert kis hatékonysága miatt nem alkalmazzák.

A hántáskár bekövetkeztét, illetve annak erősségét számos véletlenszerűen bekövetkező esemény, vagy helytelen gazdálkodási mód is befolyásolhatja. Ha hirtelen nagy mennyiségű hó esik, a gímszarvas nem tudja elhagyni beállóhelyét, amely gyakran hántáskárral veszélyeztetett vékonyrudas, rudas állományokban van. Ekkor, éhsége csillapításra, mivel máshoz nem fér hozzá, fokozott hántásra kényszerül. Ez ellen hóekézéssel

védekezhetünk, amivel a vad mozgását könnyítjük meg. Hasonlóképpen megnőhet a hántáskár, ha elhúzódik a tél, és a legyengült vad a kora tavaszi időszakban nem jut megfelelő táplálékhoz. Ekkor a fában meginduló nedvkeringés különösen vonzóvá teszi számára a fák kérgét.

Gazdálkodási hibát akkor követünk el, ha hántáskárral veszélyeztetett állomány közelében takarmányozunk. Az etető körül kialakuló nagy szarvascsapatoknak kiváló beállóhelyet ad a károsítható állomány. Ha ráadásul a terület annyira zavart, hogy a szarvas erről a búvóhelyéről napközben nem tud kimozdulni, a hántáskár törvényszerűen be fog következni. A bajt csak növeli, ha ráadásul a kijuttatott takarmány rostban szegény, ekkor ezt kompenzálendő a szarvas fokozottan fog hántani.

A *töréskár* nemesnyárasokban fordul elő. Ilyenkor a 3-4 m magas csemetéket a gímszarvas a hóna alá veszi, lehajtja, és így teszi elérhetővé a hajtásokat. A hajlítási igénybevételtől a fák gyakran derékba törnek. Ez ellen gyakorlatilag csak a nyáras bekerítésével lehet védekezni. Szóba jöhet még az elterelő takarmányozás, ami azonban csak akkor lehet eredményes, ha a területen kevés a nyáras.

A kérődző fajok és a vaddisznó egyaránt jellegzetes erdei kártétele a *makk felszedése*, ezzel a természetes felújítások akadályozása. Makk után a vaddisznó igen nagy területeket képes felforgatni. Télen, nem túl mély hótakaró esetén a hó alól is kitúrja a makkot. Mivel a makk a vaddisznó legkedveltebb tápláléka, és a kérődző nagyvadfajok is szívesen fogyasztják, a természetes felújításhoz szükséges makkmennyiség megmaradását csak megfelelő létszámú nagyvadállomány fenntartásával lehet elérni. Amennyiben makkfelszedés vagy gyengébb makktermés miatt a csemeteszám kicsi, makk alávetést, vagy csemeték pótlólagos alátelepítését szokták alkalmazni.

A *túraskár* a vaddisznó jellegzetes kárképe makkvetéses felújításoknál. Ezek gyakrabban tarvágás utáni felújítások, de lehetnek öreg állományok alávetései is, amit a természetes felújítások makkhiányának pótlására végeznek. Makkvetéses erdősítések megvédésére hatékony, és viszonylag költségtakarékos a villanykerítések alkalmazása. Ezeket kisebb vadsűrűség esetén a csemeték megerősödése után le lehet bontani, és áthelyezni más területre. Ha a rágáskár veszélye nagy, a villanypásztort célszerű addig fenntartani, amíg a csemeték annyira megerősödnek, hogy a rágáskár már nem akadályozhatja meg az erdősítés sikerét. Ezért a csemeték védelmére villanypásztort gyenge termőhelyen kevésbé érdemes alkalmazni, mert fenntartási és amortizációs költsége nagy lesz.

Kisebb jelentőségű kárt okozhatnak szarvasfélénk agancstisztításkor. Az őz esetében *dörzsölésről*, a gímszarvasnál pedig *agancsverésről* beszélünk.